

INTRODUCERE

Henri Stahl, patriot român cu nume german

Porumbacu

Ediție îngrijită, introducere și note de Irina Stahl

EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2018

CUPRINS

Introducere	5
Notă asupra ediției	23
Abrevieri	27
De la mobilizare	29
Covrig	36
Iepurașul	49
De la tranșee	52
Izolare – văruire	62
Rond	65
Spion	70
Un marș	81
Spre Făgăraș, în 1916	90
Mantaua lui Svarț	108
Identitate	115
Ciorapii lui Iordache	118
Porumbacu	126
Ieși afară!... Am fost un dobitoc!... ..	136
Avansare	151
Egalitate	157
Fotografii	161
Anexe	169
Din publicațiile lui Henri Stahl	179

INTRODUCERE

Henri Stahl, patriot român cu nume german

Centenarul Marii Uniri și al sfârșitului Primului Război Mondial ne oferă anul acesta prilejul de a readuce în atenția cititorilor scrierile ostășești ale lui Henri Stahl. Scriitorul, locotenent în rezervă în timpul Primului Război Mondial, descrie existența „celor mici”, după cum îi numea Nicolae Iorga, a soldaților simpli, „ce dau unei oștiri nu numai vitejia și supunerea, dar și voioșia și seninătatea”, acei „bieți oameni care rabdă mai mult decât ceilalți și, la întâmplare, pot dovedi că și din punctul de vedere moral, pot mai mult decât ei”¹. Țăranilor tăcuți și harnici, ce și-au lăsat în grabă gospodăriile pentru a se prezenta la post din prima zi de mobilizare, li se opun bucureștenii flecari, „învârtiții” și lașii, cei care prin orice mijloace caută să scape de corvoada datoriei. Numele și vorbirea personajelor trădează ocupații și etnii diferite. În curând toți se vor înfrăți sub „puterea uniformeii”, în lupta comună pentru apărarea aceluiași steag.

Textele lui Stahl emană bunătatea și umanitatea omului drept și curajos. Descrierile lungi și trăirile intense sunt completate de dialoguri savuroase și situații neașteptate. Tristețea se îmbină cu veselia, deznădejdea cu speranța. Umorel fin nu ponegrește, ci încurajează, făcând suportabilă „grozăvia războiului”. Atenția pentru detaliu, obiecte, gesturi, expresii, cuvinte, denotă sensibilitate și inteligență.

Schițele de factură memorialistică selectate pentru a fi incluse în acest volum, au fost ordonate cronologic, în

¹ Nicolae Iorga „O nouă carte a domnului H. Stahl”, în *Neamul Românesc Literar*, anul IV, nr.1-2, 22 ianuarie 1912, pp.19-20.

sucesiunea evenimentelor pe care le descriu. Primele trei („De la mobilizare”, „Covrig” și „Iepuraș”) fac referire la manevrele militare anuale premergătoare războiului, desfășurate în sudul țării. Următoarele trei („De la tranșee”, „Izolare – Văruire” și „Rond”) descriu pregătirilor militare de pe Valea Prahovei, din primăvara anului 1916. „Spion” surprinde starea de agitație și suspiciune generalizată ce pusesse stăpânire pe populația bucu-reșteană odată cu decretarea mobilizării generale, la 15 august 1916. Următoarele patru schițe descriu lungile marșuri către linia frontului și ocuparea pozițiilor de luptă. Punctul culmi-nant îl constituie schița ce dă și numele volumului de față, „Porumbacu”, în care este descrisă confruntarea dramatică cu trupele germane, din 17 septembrie 1916, în apropierea satu-lui Porumbacu de Sus (jud. Sibiu). Următoarele două schițe descriu lunga și chinuitoarea retragere către Moldova. Pe fon-dul înfrângerilor succesive suferite de armata română, a miilor de morți și răniți, volumul se încheie cu înmormântarea unei tinere. Scena se petrece la scurtă vreme după 23 noiembrie 1916, dată la care Bucureștii vor cădea sub ocupația trupelor germane.

În scrierile lui Henri Stahl, prezentul se îmbină cu trecutul și cu speranța în viitor. Ne exprimăm speranța că cititorul de astăzi, care mai știe poate prea puține despre cele petrecute acum o sută de ani, va regăsi în ele, așa cum spera Iorga, „ceva din ceea ce ne leagă, ne înfrățește în suferința și nădejdea uma-nității noastre”².

Henri Stahl se naște la București, în data de 29 aprilie 1877, în casa părinților săi din strada Carol I nr. 23³. Tatăl său, Joseph Stahl (1820-1890), originar din Iugolstadt era supus

² N. Iorga „O nouă carte...”, p19.

³ Arhiva Familiei Stahl – Primăria Municipiului București, Sectorul Galben, Oficiul Central de Stare Civilă, Extract din registrul acte-lor de naștere pe anul 1877, no.157, din 30 aprilie 1877. Prenumele copilului trecut pe document este „Heinerich”.

prusac⁴. Din amintirile familiei, și-ar fi părăsit Bavaria natală de tânăr, plecând în Grecia odată cu viitorul rege Otto. În circumstanțe necunoscute, cade prizonier la turci și este dus la Istanbul. Aici învață limbile orientale (turca, araba, persana), dar și românește. În plus, stăpânea germana, franceza, engleza, italiana, neogreaca, greaca veche, latina, sanscrita. În capitala valahă ajunge în preajma anului 1850, posibil prin intervenția prințului Barbu Știrbei. Acesta l-ar fi avut, se pare, drago-man (interpret) pe durata vizitei sale la Istanbul și, apreciind excepționalele sale cunoștințe lingvistice, l-ar fi adus cu sine la întoarcerea în țară⁵. La scurt timp după sosirea la București, Joseph se căsătorește cu o anume Josepha (1822-1873)⁶, cu care va avea o fiică⁷. La o dată ulterioară se va recăsători cu Elise Virginie Irma, născută Niard (1836-1928), o franțuzoaică din Caen (Normandia), cu care va mai avea doi copii, pe Jeanne (1867-1905)⁸ și pe Henri, viitorul scriitor.

După sosirea la București, Joseph Stahl va lucra ca „magistrat translator”, după cum obișnuia să se semneze pe publicațiile sale, va contribui la organizarea serviciului de telegraf și al Poștei Române și va face parte din Garda Orășenească⁹. Se va dedica însă mai cu seamă predării limbilor, ca profesor. În cursul

⁴ Arhiva Familiei Stahl – Testimonium baptismi/Certificat de botez, tom. Vc., fol.418, no.189, emis de Arhiepiscopia Catolică București, Parohia Bisericii Bărăția, no.735 din 20 august 1940.

⁵ Mihaela Cristea, *Despre realitatea iluziei. De vorbă cu Henriette Yvonne Stahl*, Editura Minerva, București, 1996, pp.208-209.

⁶ Cf. inscripției de pe piatra de mormânt din cimitirul Bellu catolic.

⁷ Ana Stahl (1853-1929), „Tanti Nety”, căsătorită mai întâi cu Spiru Gheorghiu, iar apoi cu Toma Polihroniade.

⁸ Jeanne se va căsători la 21 de ani cu Albert Denhoff, funcționar la C.F.R. Va muri tânără, „în urma unei lungi și crude suferințe” – Arhiva Familiei Stahl, Necrolog din 26 aprilie 1905.

⁹ Arhiva Familiei Stahl – Consiliul de Recensement al Gardei Orășenesci, Act de escludere nr.1358 din 12 iulie 1866, în care se menționează că este eliberat din serviciul gardei cât timp va ocupa funcția de „amploaiat” la Divizia Contabilității la Telegraf.

vieții va scrie numeroase manuale de limbă și dicționare, tipărite la București începând cu 1852¹⁰. În 1881 deschide o școală germană de fete, ce se va bucura de o oarecare faimă. Directoarea școlii va fi pentru o vreme fiica sa din prima căsătorie, Ana¹¹, iar din 1889, conducerea instituției va fi preluată de a doua sa soție, Irma Stahl¹². Școala își schimbă locația în repetate rânduri, iar din școală germană, sub conducerea Irmei, devine școală franceză¹³. În 1892 instituția devine Pensionatul „Ir. Stahl”¹⁴, iar în 1904 este Institutul francez de fete „Irina Stahl” (în franceză, *Institut français de jeunes filles „Irène Stahl”*)¹⁵, ce va funcționa până după 1906¹⁶.

Rămas orfan de tată la vârsta de doisprezece ani, Henri Stahl urmează cursurile liceului „Dimitrie Cantemir”, iar apoi pe cele ale liceului „Gheorghe Lazăr”. De copil, este pasionat de găsirea unui sistem grafic care să îi permită să scrie la fel de repede precum vorbește¹⁷. În clasa a treia de

¹⁰ Cea mai veche carte tipărită la București este *Kleine Walachische Sprachlehre für Deutsche*, 1853 (cf. *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, coord. G. Ștrempel, vol.4, Editura Academiei Române, București, 1996, p.336).

¹¹ *Carte de Adrese a Bucurescilor* (viitorul *Anuar*), Editura Tip. „Românul”, C. Göbl, Bucuresci, 1883, p.76.

¹² *Anuarul Bucurescilor pe anul 1889-1890*, Tipografia Carol Göbl, Bucuresci, 1889, p.40.

¹³ Școala doamnei Stahl se bucură de aprecierea comunității franceze, dovadă certificatul emis de Legația Republicii Franceze la București, la 25 iulie (6 august) 1896 – Arhiva Familiei Stahl.

¹⁴ *Anuarul Bucureștilor pe anul 1892-1893*, Lito-Tipografia Carol Göbl, Bucuresci, 1892, p.88

¹⁵ *Anuarul Bucureștilor pe anul 1904*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1904, p.149.

¹⁶ *Anuarul Bucureștilor pe anul 1906*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1906, pp.147-148.

¹⁷ Henri Stahl povestește cum i-au rămas întipărite în minte cele povestite de tatăl său, despre fratele acestuia, starețul unei mănăstiri din Ingolstadt (Bavaria), care scria la fel de repede pe cât vorbea

liceu găsește la un anticariat prima carte de stenografie adevărată¹⁸, care propunea însă un alfabet stenografic complicat și greoi. Câțiva ani mai târziu, din întâmplare, găsește alfabetul preotului francez Émile Duployé. În 1898 scoate prima sa carte de stenografie: *Stenografia Duployé. Adaptată limbii române de Henri Stahl*¹⁹. În timp, va crea propriul său sistem original de stenografie a limbii române, pe care îl va publica în 1908²⁰.

După obținerea examenului de bacalaureat (1897), Henri Stahl se înscrie la Facultatea de Litere a Universității din București, urmând în paralel și cursurile Facultății de Drept²¹. Aici îi va avea ca profesori pe Dimitrie Onciul, Ovid Densusianu, Titu Maiorescu și mai ales pe Nicolae Iorga, al cărui colaborator apropiat și prieten va fi timp de 25 de ani, până la dispariția acestuia din urmă. Ca student, folosește stenografia pentru a-și pregăti mai bine cursurile. În același timp le multiplică prin tehnica poligrafiei, ceea ce îi aduce un venit considerabil mai mare decât meditațiile private²².

În 1899 Henri Stahl își întrerupe temporar studiile, pentru a presta serviciul militar. Armata o va face la Regimentul 6 „Mihai Viteazu”, din Cotroceni. Un an mai târziu cere împământenirea, care îi este acordată, prin lege la data de 6 martie 1900²³. În același an câștigă concursul pentru ste-

cineva și care își pregătea predicile cu ajutorul stenografiei. Vezi H. Stahl „Cum am învățat stenografia” din *Stenograficul*, anul II, mai 1941, no.9 (21), pp.193-196.

¹⁸ C.P. Protopopescu, *Tratat de stenographie pentru limba română*, Tipo-Litografia E. Wiegand & C. Săvoiu, Bucuresci, 1891.

¹⁹ Paris, Imprimerie P. Mouillot.

²⁰ *Rezumatul cursului de stenografie românească al lui H. Stahl*, Vălenii de Munte, 1908.

²¹ H. Stahl „Cum am învățat...” p.196.

²² H. Stahl „Cum am învățat...” p.196.

²³ Împământenirea se acordă prin legea cu articol unic, votată și adoptată de corpurile legiuitoare și promulgată prin decretul regal

nografi la Senat, fiind cap de listă²⁴. Postul este bine plătit, ceea ce îi aduce, în fine, un oarecare confort financiar. Pentru scurt timp lucrează și ca secretar al avocatului și omului de stat Take Ionescu.

În ultimii ani ai secolului al XIX-lea, la școala familiei Stahl este angajată ca profesoară Blanche Alexandrine Bœuve (1874-1953), o tânăra franțuzoaică ce sosise la București însoțită de fiul său de câțiva ani, Gaston. Tânăra provenea dintr-o familie modestă din Argentan (Normandia), dar era inteligentă și dispunea de o bună educație. Fiul directoarei se îndrăgostește de noua sosită, dar mama sa dezaproabă legătura²⁵. La aflarea veștii că Blanche așteaptă un copil, Irma Stahl o concediază. Blanche părăsește România și se refugiază la sora sa, în Saint Avold (germ. *Sankt Avold*), din Moselle²⁶. Pe 9 ianuarie 1900²⁷, dă naștere unei fete, Henriette Yvonne. Declarat *non viable* la naștere, copilul supraviețuiește. Tânărul Henri este determinat să se căsătorească cu Blanche, iar pe perioada separării, între cei doi corespondența este neîntreruptă. Într-un final, cuplul se va căsători la București, în data de 22 februarie 1901²⁸. În același an

no. 1010, publicată în *Monitorul Oficial*, no. 30, 9(22) din mai 1900. Decizia este reconfirmată și întărită printr-o diplomă semnată de Carol I, Arhiva Familiei Stahl – *Diplomă Regală de confirmare a împământenirii*, no.2713 din 26 mai 1900.

²⁴ H. Stahl „Cum am învățat...” p.196.

²⁵ Vezi relatarea lui Henriette Yvonne Stahl cu privire la circumstanțele nașterii sale în M. Cristea, *op. cit.*, p.210-215.

²⁶ Saint Avold făcea pe atunci încă parte din Alsacia-Lorena, teritoriu anexat de Imperiul German în 1871 și recuperat de Franța abia la sfârșitul Primului Război Mondial.

²⁷ În Alsacia-Lorena fiind în vigoare calendarul gregorian, data este pe stil nou.

²⁸ Data este după calendarul iulian. Arhiva Familiei Stahl – Municipiul București, Primăria Sectorului I Galben, Oficiul Central de Stare Civilă, Extras din Registrul actelor de căsătorie pe anul 1901, no. 249 din 22 februarie (7 martie) 1901.

Libris
li se naște al doilea copil, Henri. Toți cei trei copii ai familiei: Gaston, Henriette și Henri vor deveni nume marcante ale culturii românești, fiecare distingându-se într-un domeniu aparte. Gaston Bœuve (1894-1969), ce va adopta pseudonimul Șerban Voinea, va deveni un cunoscut teoretician și lider al social-democrației românești. Avocat de profesie, va face carieră în diplomatie, fiind pentru o vreme ambasador al României la Berna. Henriette Yvonne (1900-1986) va deveni una din cele mai importante scriitoare ale literaturii române. Henri (1901-1900), ce își va adăuga la nume inițiala tatălui, pentru a se distinge de acesta, va fi unul din membrii marcanți ai școlii sociologice conduse de Dimitrie Gusti. Stenografia învățată de la tatăl său îi va fi de mare folos la consemnarea datelor și informațiilor culese pe teren.

În primii ani de căsătorie, soții Stahl vor locui în clădirea pensionului din strada Brutus nr. 3-5, împreună cu Irma Stahl. După închiderea școlii, se vor muta într-o casă de pe strada Isvor nr. 129²⁹. Noua locuință fiind neîncăpătoare, Irma Stahl și micul Henri vor locui într-o casă învecinată, venind zilnic să ia masa cu întreaga familie³⁰. În 1915, familia va construi o casă nouă, din cărămidă, în stil neo-românesc, cu foișor și fațadă la stradă. În imobilul din fundul grădinii va locui după război Henri-fiul, cu familia.

Deși vor conviețui tot restul vieții, Blanche și Irma Stahl nu se vor înțelege niciodată pe deplin, fiind firi diametral opuse. Iată cum le descrie Henriette Yvonne Stahl: „Diferența între mama și bunica era totală, și nu din cauza vârstei sau că una era cu părul alb, alta cu părul negru ca tăciunele, ci din cauza temperamentului lor. Bunica, plină de tonuri

²⁹ În anii '20, pe unele cărți de vizită și publicații apare menționată adresa strada Isvor nr.139 în loc de nr.129. Pe Fișa cu no.146 a imobilului bombardat la data de 24 august 1944, eliberată de Poliția orașului București, circumscripția 25, apar însă clar menționate cele două imobile din strada Isvor nr.129 (Arhiva Familiei Stahl).

³⁰ M. Cristea, *op. cit.*, pp. 211, 215.